

Pamiatky Liptovskej Mary vo svetle nových poznatkov a hodnotení

KAROL KAHOUN

Pre stavebné dejiny objektu rímskokatolíckeho kostola Panny Márie v Liptovskej Mare je pre jeho slohový vývin od včasnej gotiky dôležité, aby sa zachytili zvyšky dispozície a základov stavby pochádzajúcej už z doby pred rokom 1200. Tento prvý kostol sa stal predmetom archeologického výskumu. Výskum predchádzal reštaurátorskému prieskumu spojenému s transferom najdôležitejších umeleckohistoricky významných častí terajšieho objektu do plánovaného skanzenu.¹ Kostol je hmotným dokladom o osídlení Liptova a o jeho cirkevnej a spoločenskej organizácii už vo včasných fázach stredoveku. Súčasne má jeho dokázaná existencia a dispozícia priamy vplyv na poznanie mladších — gotických fáz celého komplexu. V období rozsiahlej kolonizácie Liptova vznikol na jeho mieste včasnotický kostol ako jednolodňová stavba s pravouhlým zakončením štvorcového kňazoviska a so sakristiou na jeho severnej strane. To všetko dokazuje archeologický prieskum i nadväzujúce poznatky, ktoré získal reštaurátorský kolektív,² a potvrdzuje to aj umeleckohistorické zhodnotenie. Závažnú historicko-spoločenskú a stavebnohistorickú kvalitu predstavuje objavenie častí základového i nadzákladového muriva včasnotického kostola so zachovanou pôvodnou omietkou a úpravou povrchu muriva jeho stien v interiéri i v exteriéri.

Stavba vznikla zrejme pred rokom 1295³ v súvislosti s utváraním sídelného obrazu Liptova i samej lokality Liptovskej Mary; ako vieme i z jej neskorších dejín,⁴ mala dlhý čas kľúčové postavenie v danej oblasti. Na základe nálezu dispozície a hmotových prvkov vypozerovaných

v chronologicky mladšom telese objektu možno konštatovať, že ide o ďalší z radu kostolov koncipovaných ako jednolodie spojené so štvorcovým kňazoviskom, sakristiou a vežou na západnej strane, aké vznikali v Liptove v poslednej tretine 13. storočia.⁵ Z hľadiska vývinu našej gotickej architektúry je forma založenia tohto kostola ďalším dokladom vedomého používania určitého dispozičného typu včasnotického stupňa, rozšíreného v druhej polovici 13. storočia v hlavných kolonizačných oblastiach Slovenska. Presadil sa v Gemeri, Šariši, Spiši, Turci i v Liptove (t. j. mimo teritória výraznej predrománskej a románskej tradície, akým bol napr. nitriansky kraj, južné Slovensko alebo banskoštiavnická oblasť) povedľa vyžarovania vplyvu väčších centrálnych stavebných dielní ako akési typologické špecifikum útvaru malého dedinského farského kostola v novovysadených a rozvíjaných vidieckych sídelných organizmoch. Umeleckohistoricky ho možno hodnotiť v zásade ako výraz dožívajúcej alebo prežívajúcej neskororománskej tradície a „gotizuje“ sa viac-menej iba tvaroslovím zhrubnutej kamenárskej formy, koncentrovaným do okien svätyne, lode a do portálov a tiež vápenno-pieskovou úpravou stien, neskôr pokrytých maliarskou freskovou výzdobou.

Takýto kostol sa môže dodnes v stavbe Liptovskej Mary zachytiť a vymedziť aj v šírke a dĺžke dispozície a niektoré jeho pôvodné partie sú ešte fixované v severných múroch neskoršieho presbytéria a lode. Zachované fragmenty ornamentálnej úpravy stien z včasnotickej fázy — malba „rybích šupín“ pri víťaznom oblúku, fragment

7